

მეწარმე ქალების მხარდაჭერის სახელმწიფო პოლიტიკის ახალი ინსტრუმენტები

New Instruments of State Policy for the Support of Women Entrepreneurs

დალი სეხნიაშვილი, ასოცირებული პროფესორი,
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, d.sekhniashvili@gtu.ge

Dali Sekhniashvili, Associate Professor,
Georgian Technical University, d.sekhniashvili@gtu.ge

Abstract

Many countries are exploring the potential of using public procurement to open up market opportunities for women and providing more support for growth-oriented women entrepreneurs. The challenges that women identify in starting a business include lower levels of entrepreneurship skills, discouraging social and cultural attitudes, greater difficulty in accessing start-up financing, smaller and less effective entrepreneurial networks and policy frameworks that discourage women's entrepreneurship. Traditional instruments such as training and grants are used to address these barriers but these approaches need to be expanded because they have not had a full reach into the population. Several new policy approaches to supporting women in entrepreneurship are starting to emerge. There are: business incubator and business accelerator programmes and the creation of an infrastructure for risk capital. The broad institutional conditions also need to be improved. Entrepreneurs are strongly influenced by role models and social context.

Keywords: Women Entrepreneurs, Entrepreneurship Skills, Training, Grants, Business Incubator, Business Accelerator Programs, Infrastructure For Risk Capital, Role Models.

ქალთა მეწარმეობისადმი სახელმწიფო პოლიტიკის მხარდაჭერა 1970-იან წლებში დაიწყო, რაც შრომის ბაზარზე ქალთა რაოდენობის ზრდით იყო განპირობებული. მას შემდეგ ქალთა მეწარმეობის სფეროში პოლიტიკის და პროგრამების შემუშავება მეტად აქტუალური გახდა როგორც განვითარებულ, ისე განვითარებად ქვეყნებში. მიუხედავად მნიშვნელოვანი პროგრესისა, კვლავ არსებობს ქალების მიერ ბიზნესის შექმნისა და თვითდასაქმების ბარიერები. ევროკავშირის ფარგლებში ქალთა მხარდაჭერის პოლიტიკა აისახა 2020 სამოქმედო გეგმაში, რომელიც ითვალისწინებს ცნობიერების ამაღლებას, მეწარმეობის სწავლებას, ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესებას, ძლიერი ქსელების

არსებობას და მხარდაჭერას, საკმიანი და ოჯახური ცხოვრების შეთავსებისთვის მხარდაჭერას.¹⁷

ქალთა მეწარმეობის მიზანმიმართული მხარდაჭერის დასაბუთება. მიზანობრივი პოლიტიკისა და პროგრამების მიზანშეწონილობა ქალთა მეწარმეობის ხელშეწყობისა და ბიზნესის შექმნისა და თვითდასაქმებისთვის მხარდასაჭერად, ზოგადად, სამ არგუმენტს ეყრდნობა. პირველი, მამაკაცებთან შედარებით ქალები მეწარმეები შედარებით მცირე რაოდენობით არიან წარმოდგენილი და ამ ხარვეზის აღმოფხვრა ეკონომიკის, საზოგადოების და ცალკეული ქალის კეთილდღეობის ამაღლებას გამოიწვევს.

მეორე, არსებობს ფაქტები, რომ ქალები მეწარმეობაშისათანადოდ არ არიან ჩართული. ეს გულისხმობს სოციალურ დამოკიდებულებას, რომელიც ქალებს ბიზნესის შექმნაში უშლის ხელს, აგრეთვე, ბაზრის თავისებურებები, რის გამოც ქალი მეწარმეებისთვის უფრო რთულია რესურსებისადმი წვდომა (მაგალითად, ფინანსები, უნარები).

ბოლოს, არსებობს მტკიცებულება, რომ ქალები უფრო ნაკლებად ინფორმირებულნი არიან საზოგადოებრივი მხარდაჭერის პროგრამების შესახებ, ამასთან, ამ პროგრამების მექანიზმები, უფრო მეტად, მამაკაც მეწარმეებს აქვთ.

მიუხედავად იმისა, რომ სხვადასხვა მთავრობების კონკრეტული პოლიტიკის მიზნები განსხვავებულია, ქალ მეწარმეთა მხარდაჭერის პოლიტიკა უნდა მოიცავდეს შემდეგს:

1. ბიზნესში ფართო წარმომადგენლობის უზრუნველყოფა;
2. სამუშაო ძალაში ქალთა ინტეგრირების შესაძლებლობის შეთავაზება;
3. ეკონომიკური დამოუკიდებლობის გაზრდა მათი გაძლიერების გზით;
4. სამუშაო ადგილების შექმნისა და ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობა;
5. წახალისება და სოციალური ჩართულობა;
6. სიღარიბის დაძლევა;

7. რესურსების, უნარებისა და გამოცდილების, შესაძლებლობებისა და ბიზნეს ქსელების უფრო თანაბარი ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა;

¹⁷European Union (2012), Entrepreneurship 2020 Action Plan, available at: <https://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship/action-plan/>

8. საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერის ძირითადი მექანიზმებისადმი ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება.

ქალთა მეწარმეობისადმი პოზიტიური დამოკიდებულების ხელშეწყობა როლ-მოდელებისა და ელჩების მეშვეობით. სოციალური დამოკიდებულება და კულტურული შეხედულებები და ქალთა თავდაჯერებულობაც. ჯერ კიდევ უარყოფითად მოქმედებს ქალის სურვილებზე დაიწყოს ბიზნესი. სახელმწიფო პოლიტიკის მიზანი უნდა იყოს მეწარმეობის პოტენციალის შესახებ ცნობიერების ამაღლება და ქალთა მოტივაციის გაზრდა ბიზნესის შექმნისა და განვითარებისათვის. ამასთანავე, ქალთა მეწარმეობის მხარდაჭერა საჭიროა იმისთვის, რომ დაძლეულ იქნას შრომის ბაზარზე ქალთა საქმიანობის შესახებ გენდერული სტერეოტიპები.

როლური მოდელების (მაგალითების) წარმოჩენას შეუძლია გადამწყვეტი როლი შეასრულოს სამეწარმეო სულისკვეთების განვითარებაში. აქ დიდი მნიშვნელობა აქვს პოზიტიური წარმოდგენების შექმნას, მაგალითების ჩვენებას და ისტორიების მოთხრობას მედიაში, პირდაპირ ინტერაქციას (ურთიერთქმედებას), სასწავლო მასალის მიწოდებას, თეორიული, თემატური კვლევების ჩატარებას და მათ გამოიყენებას სა მეწარმეობის განათლებასა და მეწარმეების მოსამზადებელ სასწავლო პროგრამებში¹⁸.

კიდევ ერთი ხშირად გამოყენებადი მიდგომა აჩვენოს ქალთა მეწარმეობის როლ- მოდელები არის ე.წ. ელჩების პროგრამები. ევროკავშირში რამდენიმე ცნობილი მაგალითია, ერთ-ერთი მათგანია ქალი მეწარმე ელჩების პროგრამა შვედეთში და მსგავსი ინიციატივები ხორვატიაში, ირლანდიასა და დიდი ბრიტანეთის სამეფოში ¹⁹. ისინი, როგორც წესი, არიან მოხალისე როლ-მოდელები საჯარო ღონისძიებებში მონაწილეობის მისაღებად და სკოლებსა და უნივერსიტეტებში შეხვედრებისთვის.

FRAUEN unternehmen, გერმანია

¹⁸ Bijedić, T., F. Maaß, C. Schröder and A. Werner (2014), "Der Einfluss institutioneller Rahmenbedingungen auf die Gründungsneigung von Wissenschaftlern an deutschen Hochschulen", IfM-Materialien No 233, Bonn.

¹⁹ OECD/EU (2016), Inclusive Business Creation: Good Practice Compendium, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264251496-en>.

სამიზნე ჯგუფი: პოტენციური მეწარმეები გერმანიის ყველა რეგიონიდან, ყველა სექტორში.

ინტერვენციის ტიპი: როლ-მოდელის ქსელი, რომლებიც ხელს უწყობენ ქალთა მეწარმეობის პრომოუშენს.

აღწერა: FRAUEN unternehmen არის ეროვნული ინიციატივა, ქალ-მეწარმეების ქსელი "როლ-მოდელი", რომლებიც სტუმრობენ უნივერსიტეტებს, სკოლებს და სხვადასხვა ღონისძიებებს, რათა ხელი შეუწყოს ქალთა მეწარმეობის პრომოუშენს. ქსელის მუშაობას ხელს უწყობს ეროვნული საკოორდინაციო ორგანო ქალთა Start-up სააგენტოსთან ერთად. ქსელი არა მარტო ეწევა ქალთა მეწარმეობის პრომოუშენს, არამედ თავად მეწარმე ქალბატონებს სთავაზობს შესაძლებლობას შექმნან საკუთარი სამეწარმეო ქსელები, გაუზიარონ ერთმანეთს გამოცდილება, მენტორინგი, წინ წაწინ საკუთარი ბიზნესი და მონაწილეობა მიიღონ ლექციებსა და ვორქ-შოუებში.

აღნიშნულ ქსელს აქვს ძლიერი კავშირები მცირე და საშუალო ბიზნესის და მსხვილი ბიზნეს ასოციაციების წარმომადგენლებთან, რათა უზრუნველყონ წევრებისთვის ბიზნესის განვითარების სერვისების ხელმისაწვდომობა. ყოველწლიური საწევრო გადასახადი 120 ევროს შეადგენს და ზოგიერთ ღონისძიებაში მონაწილეობა დამატებით გადასახადსაც გულისხმობს (10 ევრო წევრისთვის და 15 ევრო არაწევრებისთვის).

მიღწეული შედეგები: 2014 წელს, 260 კანდიდატიდან ჟიურის მიერ შერჩეული იყო 180 როლ - მოდელი. მას შემდეგ, რაც ინიციატივა დაიწყო 2014 წელს, როლ - მოდელებმა მონაწილეობა მიიღეს 320-ზე მეტ ღონისძიებაში, როგორცაა: სასკოლო ვიზიტები, ტრენინგები, სავაჭრო პალატების მიერ ორგანიზებული ღონისძიებები და სავაჭრო ბაზრები.

სხვა ინიციატივების შედეგები: ჟიურის შერჩევის პროცესი გარკვეული პრესტიჟის როლსაც ასრულებს, რადგან ყველა კანდიდატს არ ირჩევენ როლ-მოდელად. გარდა ამისა, როლ - მოდელებს სთხოვენ მონაწილეობა მიიღონ მცირე რაოდენობის ღონისძიებებში და ამ ვალდებულების დაბალი დონე ხელს უწყობს მათ ჩართულობას.

დამატებითი ინფორმაციისთვის იხილეთ: www.frauenunternehmen.de/ (გერმანულ ენაზე)

აღსანიშნავია, რომ სამეწარმეო საქმიანობის დაწყების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებაზე როლ - მოდელის გავლენის მნიშვნელობა სულ უფრო მეტად აღიარებული და დადასტურებულია კონცეპტუალური კვლევებით. კვლევებით დასტურდება, რომ დედათა როლ-მოდელს პოზიტიური გავლენა აქვს მათი ქალიშვილების თვითდასაქმების მიდრეკილებაზე.²⁰ ანალოგიურად, არსებობს მტკიცებულება საფრანგეთის რეალობიდან, რომ სტუდენტებში გაიზარდა თვითდასაქმებისადმი მიდრეკილება, როდესაც მათ წარუდგინეს გამოგონილი როლ - მოდელები.²¹ ჰოლანდიაში ჩატარებულმა ახალი მეწარმეების კვლევამ, რომლებიც დასაქმდნენ საცალო, სასტუმროსა და სარესტორნო ბიზნესსა და მომსახურების სფეროებში აჩვენა, რომ მეწარმეების ერთი მესამედმა ბიზნესი დაიწყო სწორედ როლ-მოდელის ზეგავლენით და მათ გარეშე არც ფიქრობდა ამ სახის საქმიანობაზე.²²

არსებობს მრავალი ინიციატივა, რომლებმაც აჩვენა როლ -მოდელების დადებითი ზემოქმედება. ა მეწარმე ქალების ელჩების პროგრამა შვედეთში 127 000-ზე მეტ ადამიანს მოიცავდა. კიდევ ერთი მაგალითია ირლანდიაში მოქმედი პროგრამა „მისწრაფება ირლანდიის ზრდისთვის“. 400-ზე მეტ ქალბატონმა ქალბატონმა მონაწილეობა მიიღო ურთიერთ მენტორინგის სესიებში როლ-მოდელებთან ერთად, რამაც ხელი შეუწყო ბიზნესის განვითარებას და მხარდაჭერას. თითქმის ყველა მონაწილემ დააფიქსირა, რომ შეიცვალა მათი დამოკიდებულებები და მათი ბიზნეს საქმიანობაც. მაგალითად, 2015 წლის პროგრამის მონაწილეთა 82% აღნიშნა, რომ 6-თვიანი პროგრამის შედეგი იყო ბიზნესის შემოსავლების 30% -იანი ზრდა საშუალოდ. ამასთან, მონაწილეთა 25% -მა პროგრამაში მონაწილეობის პერიოდში დაიწყო საკუთარი პროდუქციის და მომსახურების ექსპორტი.

²⁰ Greene, F., H. Liang and S. Marlow (2011), “Like Mother, Like Daughter? Analyzing Maternal Influences Upon Women’s Entrepreneurial Propensity”, *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol. 37(4), pp. 687–711

²¹ Laviolette, E., M. Radu Lefebvre, O. Brunel (2012), “The impact of story bound entrepreneurial role models on self-efficacy and entrepreneurial intention”, *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, Vol. 18 (6), pp. 720 – 742.

²² Bosma, N., J. Hessels, V. Schutjens, M. Van Praag and I. Verheul (2012), “Entrepreneurship and role models”, *Journal of Economic Psychology*, Vol. 33 (2), pp. 410–424.

სამეწარმეო უნარ-ჩვევების შემუშავება ტრეინინგ კურსებისა და მენტორინგის გზით. თვითდასაქმება მოითხოვს ფართო უნარ-ჩვევებს, რაც მოიცავს რისკების მენეჯმენტის და ბიზნესის მართვის უნარს. სახელმწიფო პოლიტიკას შეუძლია დაეხმაროს ქალებს ამ უნარების გამომუშავებაში ტრეინინგ - კურსებისა და მენტორინგის გზით. არსებობს მზარდი ტენდენცია იმის, რომ პოლიტიკოსები ფოკუსირდებიან ისეთი პროგრამების განვითარებაზე, რომლებიც ბიზნესის განვითარებას შეუწყობს ხელს.

მიუხედავად იმისა, რომ ოდნავ უფრო ძვირია ასეთი პროგრამების იმპლემენტაცია, არსებობს კვლევა, რომელიც ადასტურებს, რომ ისეთი პროგრამები უფრო ეფექტურია, რადგან მასში მხოლოდ ქალები მონაწილეობენ და ისინი უფრო მეტად კომფორტულად გრძნობენ აქ თავს²³. ამასთან, მეინსტრიმ პროგრამების მექანიზმები შეიძლება იყოს გენდერულად მიკერძოებული, რადგან ერთობლივ პროგრამებს არ შეუძლიათ გაითვალისწინონ ქალი მეწარმეების განსხვავებული მახასიათებლები და საჭიროებები. მაგალითად, არსებობს კვლევა, რომლის შედეგებიც ადასტურებს, რომ ქალები ხშირად არ მონაწილეობენ ზრდაზე ორიენტირებული ასეთ პროგრამებში, რადგან ქალთა საკუთრებაში არსებული ბიზნესი ტრადიციულად პატარაა და ბოლოს, მეწარმე ქალებს სხვადასხვა კონტენტზე ორიენტირებული პროგრამები სჭირდებათ, რადგან ისინი ხშირად მუშაობენ სხვადასხვა სახის ბიზნესში. ქალებს ხშირად აქვთ განსხვავებული შრომის ბაზრის გამოცდილება და ამიტომ ეძებენ ტრეინინგს სხვადასხვა უნარ-ჩვევების გადალახვისთვის.

გამოცდილი და ახალბედა მეწარმეებს შორის სწავლების პროგრამამ, ასევე, შეუძლია ბევრი სარგებელი მოუტანოს ახალ და პოტენციურ მეწარმეებს. ეს ურთიერთობები ზრდის მეწარმეობის ინფორმირებულობას, ხელს უწყობს სამეწარმეო განწყობების განვითარებას და წახალისებს ბიზნესის შექმნისა და განვითარებისთვის.

ევროკავშირის წევრი ქვეყნების ქალ მეწარმეთა მენტორინგის პროგრამები ქალებს აკავშირებს ერთმანეთთან და ამ კავშირების ხარისხის გაუმჯობესებისთვის გამოიყენება ინტერვიუები. მენტორინგის პროცესი

²³ Fielden, S. and C. Hunt (2011), "Online coaching: An alternative source of social support for female entrepreneurs during venture creation", International Small Business Journal, Vol. 29, pp. 345-359.

მალიან ეფექტურია, რადგან ის ინდივიდუალურ მხარდაჭერაზე არის მორგებული.

მთავრობების მიერ მიღებული კიდევ ერთი მიდგომა წარმოადგენს ქალთა საწარმოთა / მეწარმეობის ცენტრების (WEC) მეშვეობით მორგებული ბიზნეს რჩევების მიცემას, რომლებიც ცდილობენ ქალი მეწარმეების ბიზნესის განვითარების ხელშეწყობის ხელმისაწვდომობისა და ხარისხის გაუმჯობესებას. ეს არის მრავალმხრივი მოდელი, რომელიც OECD და ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში და განვითარებად ქვეყნებშიც კი, ქალთა მეწარმეების საკონსულტაციო და რჩევების მიღების საჭიროებების უკეთესად გამოყენებისთვის არის საჭირო, ორივე ეხმარება მათ ბიზნესის დაწყებისას არსებული გამოწვევების გადაჭრაში და მათი და მდგრადობის და ზრდის წინააღმდეგობის გაძლევაში.²⁴ ეს ცენტრები უზრუნველყოფს ქალთა მეგობრულ მხარდაჭერას და სესხის პროგრამებს ქალთა მეწარმეებისთვის.

ბიზნესი, რომლის ოპერირებას ახდენენ ქალები, შეიძლება მხარდაჭერილ იქნას ბიზნეს ინკუბატორთა და აქსელერატორების პროგრამების მეშვეობით, რომლებიც, როგორც წესი, სთავაზობენ მათ ზრდის შესაბამისი ინსტრუმენტების ფართო სპექტრს და წახალისებას, როგორცაა საექსპერტო მოლაპარაკებები და ტრეინინგები, სემინარები, ქსელური შესაძლებლობები და საკითხების მომზადება და კონსულტაციები: მასშტაბირების, ფინანსების, ადამიანური რესურსების განვითარების, ლიდერობის, პროდუქტის განვითარების მარკეტინგის ტექნოლოგიის და მუშაობა-ცხოვრების ბალანსის მიმართულებით. მიუხედავად იმისა, რომ ქალებისთვის ბიზნეს-ინკუბატორებისა და აქსელერატორების პროგრამების რაოდენობა მთელს მსოფლიოში იზრდება, უმრავლესობა მაინც მოქმედებს ამერიკის შეერთებულ შტატებში, კანადასა და ავსტრალიაში. ევროკავშირის ფარგლებში კი ამ მიმართულე ბით ყველაზე აქტიურია ირლანდია.

ფინანსების ხელმისაწვდომობის ხელშეწყობა ფინანსური ცოდნისა და ფინანსური ინსტრუმენტების მეშვეობით. ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში გამოყენებულია საჯარო პოლიტიკის რამდენიმე ინსტრუმენტი, რომელიც

²⁴ OECD (2014), Women in Business 2014: Accelerating Entrepreneurship in the Middle East and North Africa Region, OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264213944-en>.

ქალი მეწარმეებისთვის დაფინანსების ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესებას უწყობს ხელს. ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული ინსტრუმენტია გრანტები. ქალი მეწარმეებისათვის განკუთვნილი ორი ფორმის გრანტები: მცირე გრანტები (როგორც წესი, 10 000 ევროს ფარგლებში), რომლებიც განკუთვნილია იმისთვის, რომ ქალმა მეწარმეებმა დაიწყონ მცირე ბიზნესი, ან დიდი მასშტაბის გრანტები (დაახლოებით 25 000 ევრო), რომლებიც განკუთვნილია მაღალპოტენციური ბიზნეს იდეების განხორციელებისთვის ტიპური საგრანტო სქემები იყენებენ შერჩევის მექანიზმის სხვადასხვა ფორმას (მაგალითად, აპლიკაცია,, ბიზნეს გეგმა ან კონკურენტუნარიანი იდეა) ქალთა მეწარმეების წარმატების სავარაუდო შანსების შესარჩევად.

კიდევ ერთი მიდგომა, რომელიც მეწარმე ქალების მხარდასაჭერად გამოიყენება, არის მიკროკრედიტი, რომელიც ქალებს სთავაზობს ბიზნეს სესხებს და არა გრანტებს. მიკროკრედიტი მიზნად ისახავს ფინანსურ ჩართულობას ფინანსურ ბაზარზე სოციალურად დაუცველი ჯგუფებისთვის ბაზრის და სოციალური ბარიერების დაძლევის გზით. ეს სესხები 25 000 ევროზე ნაკლებია და ხშირად ფინანსურ განათლებასა და ბიზნესმენებთან ერთად ერთ პაკეტად მიეწოდება მომხმარებელს.

საჯარო პოლიტიკაში არსებობს მზარდი ტენდენცია ქალ მეწარმეებს შესთავაზოს ვენჩურული (სარისკო) კაპიტალის ინვესტიცია. ვენჩურული კაპიტალი ადრეულ ეტაპზე ინვესტირების ფორმაა, სადაც სპეციალიზებული ვენჩურული კაპიტალის ფირმები ქმნიან მაღალი რისკის მქონე ინვესტიციების პორტფელებს იმ იმედით, რომ ზოგიერთი ინვესტიცია გამოიწვევს მნიშვნელოვან

ბიზნეს-ინვესტირება არის კიდევ ერთი ფორმა ადრეული ეტაპზე საინვესტიციო აქტივობის განხორციელების, მაგრამ ეს, როგორც წესი, უფრო არაფორმალურია, ვიდრე ვენჩურული კაპიტალი. ინვესტიციების ამ ფორმას ახდენენ უაღრესად შეძლებული პირები, რომლებიც ახორციელებენ კომპანიის განვითარების ადრეული ეტაპზე ინვესტიციებს კონვერტირებადი ვალის ან საკუთრების წილის სანაცვლოდ. ხშირად ეს ინდივიდები მუშაობენ ჯგუფებსა და ქსელებში. გლობალური ანგელოზთა ინვესტიციების დიდი ნაწილი ამერიკის შეერთებულ შტატებში ხდება და სავარაუდოდ, აშშ-ში ანგელოზი ინვესტიცია 2013 წელს 25 მილიარდ დოლარს შეადგენდა (დაახლოებით 18.7 მილიარდი ევრო). ვენჩურული კაპიტალის მსგავსად, ბიზნეს ანგელოზთა მიერ განხორციელებული

ინვესტირების პოლიტიკას შეუძლია ხელი შეუწყოს ქალი ინვესტორებისა და მრჩეველების ინტეგრირებას ანგელოზის ქსელების ნაწილად, და მხარი დაუჭიროს ანგელოზთა ქსელებს ქალთა საწარმოში ინვესტირებისათვის.

სამეწარმეო ქსელების შექმნა. სამეწარმეო ქსელებში ჩართულობა ქალთა მეწარმეობისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია, რადგან ისინი უზრუნველყოფენ ისეთი რესურსების ხელმისაწვდომობას, როგორიცაა იდეები, ბიზნეს პარტნიორები, მომხმარებლები, დაფინანსება, გამოცდილების გაზიარება და გამოცდილება. მეწარმე ქალებს უფრო მცირე და არაფორმალური ქსელები აქვთ, ვიდრე მათ მამაკაც კოლეგებს. აქედან გამომდინარე, ისინი ნაკლებად არიან ინტერაქტიული ადამიანები, რომლებიც აკონტროლებენ ძირითად რესურსებს. ქალი მეწარმეები ასევე ნაკლებად არიან ჩართული ბიზნეს ასოციაციების, სპეციალური ინტერესების ჯგუფებისა და სხვა ფორმალური ქსელების გაერთიანებაში. აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია პოლიტიკის შემუშავებლებისთვის ქალი მეწარმეებისთვის ხელმისაწვდომი რესურსები გაზარდონ თავიანთი სამეწარმეო ქსელების გაფართოებით, ქსელური ღონისძიებების შექმნით და ონ-ლაინ ინტერფეისების გამოყენებით ბიზნესმენტა საზოგადოებასთან კომუნიკაციისთვის.

ქსელური ურთიერთქმედების მნიშვნელობა ხაზს უსვამს ევროკავშირის მეწარმეობის 2020 სამოქმედო გეგმაც. 2009 წელს ევროკომისიამ დააფუძნა ქალ მეწარმეთა ელჩების ევროპული ქსელი პოტენციურ მეწარმე ქალებისთვის ინსპირაციისთვის.

სამუშაოს და პირად ცხოვრებას შორის ბალანსის ხელშეწყობა და სოციალური დაცვის ხელმისაწვდომობა. ქალთა მეწარმეობის მხარდასაჭერად, პოლიტიკოსებმა, უწინარეს ყოვლისა, უნდა უზრუნველყოს ქალთა მონაწილეობა შრომის ბაზარზე. ეს მოიცავს ეკონომიკური შემაკავებელი ფაქტორების მოხსნას საგადასახადო შეღავათების სისტემებში და უზრუნველყოს დამხმარე ინფრასტრუქტურის არსებობა მუშებისა და მეწარმეებისათვის, რათა მათ შეასრულონ საკუთარი ვალდებულებები. გარდა ამისა, უფრო მიზანმიმართული ქმედებები შეიძლება იქნას მიღებული, რათა ოჯახურმა, სოციალურმა და საგადასახადო პოლიტიკამ არ მოახდინოს ქალთა მეწარმეობის დისკრიმინაცია.

სოციალურ დაცვაში არსებული უფსკრულის დასძლევადა, მთავრობებს შეუძლიათ გაამდიერონ თვითდასაქმებულთა სოციალური უსაფრთხოებაზე ზრუნვა. ერთ-ერთი ძირითადი მექანიზმია სამუშაო ინიციატივა მომუშავე მშობლებისა და მზრუნველებისთვის სამუშაოსა და პირად ცხოვრებას შორის ბალანსის მხარდაჭერა და მცდელობა, რომ გააუმჯობესონ ევროკავშირის პოლიტიკა და კანონმდებლობა, ოჯახზე ორიენტირებული ცხოვრებისა და მოქნილი სამუშაო პირობების შექმნის გზით, რათა გაიზარდოს ქალების მონაწილეობა სამუშაო ძალაში, განსაკუთრებით, კი ქალებს შორის თვითდასაქმება.

ლიტერატურა

1. European Union (2012), Entrepreneurship 2020 Action Plan, available at: <https://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship/action-plan/>
2. promoting-entrepreneurship/action-plan/
3. Bijedić, T., F. Maaß, C. Schröder and A. Werner (2014), “Der Einfluss institutioneller Rahmenbedingungen auf die Gründungsneigung von Wissenschaftlern an deutschen Hochschulen”, IfM-Materialien No 233, Bonn.
4. OECD/EU (2016), Inclusive Business Creation: Good Practice Compendium, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264251496-en>.
5. org/10.1787/9789264251496-en.
6. Greene, F., H. Liang and S. Marlow (2011), “Like Mother, Like Daughter? Analyzing Maternal Influences Upon Women’s Entrepreneurial Propensity”, *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol. 37(4), pp. 687–711
7. Propensity”, *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol. 37(4), pp. 687–711
8. Laviolette, E., M. Radu Lefebvre, O. Brunel (2012), “The impact of story bound entrepreneurial role models on self-efficacy and entrepreneurial intention”, *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, Vol. 18 (6), pp. 720 – 742.
9. Bosma, N., J. Hessels, V. Schutjens, M. Van Praag and I. Verheul (2012), “Entrepreneurship and role models”, *Journal of Economic Psychology*, Vol. 33 (2), pp. 410–424.
10. Fielden, S. and C. Hunt (2011), “Online coaching: An alternative source of social support for female entrepreneurs during venture creation”, *International Small Business Journal*, Vol. 29, pp. 345–359.
11. OECD (2014), *Women in Business 2014: Accelerating Entrepreneurship in the Middle East and North Africa Region*, OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264213944-en>.